

Bokläsandet har förskjutits från skönlitteratur till fackböcker, visar förlagsstatistiken. En allt hårdare arbetsmarknad med krympande fritid, nya konkurrerande medier och höga bokpriser är några av de skäl som nämnts. Dessutom har det sagts att allt färre skriver skönlitterärt, att förlagen har svårt att finna de goda berättarna och lanserar allt färre debutanter. Mot bakgrund av detta är det glädjande att så många skönlitterära verk skrivna av läkare har publicerats under senaste åren. Glädjande är det också att Lars Erik Böttiger trotsar läsartrenden och fortsätter att läsa romaner, lyrik och debattböcker. Här ger han ett axplock ur nyutkommen litteratur författad av läkare, och vi hoppas att det under semestern trots allt blir tid till »förströelseläsning».

Lycksalighetens ö – en fiktion?

Carl-Magnus Stolt. **Sökandet efter lycksalighetens ö. Dokumentärroman om Johan Hedenborg.** 111 sidor. Jonsared: Paul Åströms förlag, 1995. Pris ca 220 kr. ISBN 91-7081-095-8.

Johan Hedenborg (1786–1865), enligt Nationalencyklopedin »läkare, naturforskare, resenär, orientalist» – man börde tillagt »samlare» – levde hela sitt liv utomlands, mestadels i Mellersta Östern. Han sände hem betydande samlingar av alla de slag till svenska museer.

Om honom har kollegan Carl-Magnus Stolt skrivit vad han kallar en »dokumentärroman.» Med utgångspunkt i en tidigare Hedenborg-biografi skildrar han Johan Hedenborgs liv och öden i 60 korta kapitel, några endast ett par rader långa, andra ett par sidor. Hedenborgs öde är tragiskt. Han hoppas hela livet på tjänster hemma i Sverige men blir förbigången och fortsätter sitt kringflackande liv runt Medelhavet, samlande, letande och flitigt brevskrivande.

Utvidgad dokumentär

Jag har inte läst Arvid Holmbergs biografi och vet inte hur mycket Stolt har lagt till ur egen fatatur. Han har manat fram en ram, en miljö och både kärlek och sex runt sin hjälte. Han skriver ett klart och enkelt språk, hans berättelse löper ledigt fram. Boken är en utvidgad dokumentär men det är en överdrift att kalla den roman. •

En ny 1984?

Per Simonsson. **Skeppsbrutnas tid.** 159 sidor. Lund: Bakhåll, 1996. Pris ca 115 kr. ISBN 91-7742-140-X.

Havet, ondskan, makten, Greven – som inte är någon greve – och medicine kandidaten Martin Andersson, Näckens son, är huvudpersoner i »Skeppsbrutnas tid».

En förödande naturkatastrof har gått över jorden och slagit sönder allt som byggs upp. Det finns inte längre elektricitet eller bilar, och datorerna står stilla med tomma, gapande ögon. Till hembygden kommer i häst och vagn med kusk Martin Andersson, studerande ung man, som läser medicin: »Någoting fanns kvar av det gamla. Men det som överlevt syntes fritt svävande utan samband. – Utbildningen följde ingen övergripande plan. Kliniska föreläsningar hölls för studenter som ännu inte behärskade anatomin grund. Cellens mysterium behandlades för nästan färdiga medicinare.» Schemat tycks

märkvärdigt likt en del mycket moderna undervisningsplaner!

Svårbegripligt

De skeppsbrutna, de som överlevt katastrofen, finns i ett litet svenskt samhälle, knäpast mer än ett skånskt fiskeläge. Den mystiske Greven, vars titel som allt annat hos honom är stöldgods, vill där bygga en ny värld, styrd av morötter, glada fester med vin och kvinnor och piskor, prygel på bar rygg. Martin involveras som ledare av storstilade planer, vilka till slut visar sig lika diffusa som de som styr »Mannen utan egenskaper» i Musils stora roman. Det hela slutar, efter en orgie och otäcka grymheter, med att han flyr. På flera ställen i romanen förekommer en liten gråtande, övergiven pojke – i slutraderna klappar gossens hjärta i Martins bröst när han seglar bort. En bild av oskulden som skall rädda världen?

Jag tyckte mycket om Per Simonssons förra bok »Karaoke» (recension i LT 1995; 92: 4919), men jag har svårt att uppskatta »Skeppsbrutnas tid». Jag förstår den helt enkelt inte. Historien blandar händelserna i det lilla fiskeläget med grymma scener till havs. Är det en bakgrund till den ondskefulla Grevens karaktär? Vart tar det hela vägen? Är det den lille pojken oskuldsfulla hjärta som skall rädda världen? Det är för många lösa trådar, för många mystifikationer. Det hela bär inte. •

Tankar om människans ursprung, gener och vilja

P C Jersild. **Darwins ofullbordade.** 117 sidor. Stockholm: Bonnier Alba Essä, 1997. Pris ca 195 kr. ISBN 91-34-51962-9.

P C Jersild var under hösten 1966 gästförfattare vid Uppsala universitet, och »Darwins ofullbordade» bygger på föreläsningar som han höll under den tiden. Han säger i förordet att han vill lyfta fram 90-talets evolutionära idéer och försöka förklara dem, samtidigt som han ursäktar sig med att ingen kan vara specialist på allting och att varje essä av detta slag med nödvändighet måste vara tidsbunden.

Gav upp debatten om »de två kulturerna»

Jersild ger sig på flera vad han på ett ställe kallar »mega-problem». Härstammar vi från aporna? Har vi en fri vilja? Kan vi skilja på gott och ont? Vilka är vi. Han kastar sig därvid i ett getingbo av motstridiga uppfattningar mellan biologi och humanism, mellan natur och kultur. Den debatt som P C Snow startade för mer än 30 år sedan om »de två kulturerna» har blossat upp på nytt och brinner med full styrka.

Jersild börjar med att säga att han alltid försökt skaffa sig en livsåskådning och slutar med att ge sin provisoriska människosyn. Däremellan har han hunnit visa hur små skillnaderna är mellan det mänskliga genomet och det som vi kan finna hos våra närmaste släktingar, schimpanserna. De har ett genom som till 97–99,5 procent är identiskt med vårt eget.

rad biologism, men många har ändå ansett att det är just vad han gör när han diskuterar de senaste fynden och teorierna inom sociobiologin och evolutionspsykologin.

En debatt med hårda slängar har nyligen förts i Dagens Nyheter. Det tycks vara bokens underrubrik »Om människans biologiska natur», som man hänger upp sig på och menar att Jersild, trots goda ansatser, ändå gör vad han inte tänkte göra, pläderar för en ensidigt biologisk förklaringsmodell. »Av apan lär vi inte känna människan» skriver teoretiske filosofen Hans Ruin (DN den 26 maj). Han får några dagar senare (DN 2 juni) svar av praktiske filosofen Thomas Anderberg, som menar att det inte endast är naturvetenskapsmän som vill avfärda humanisterna som spekulativa, nu ser vi exempel på motsatsen: Humanisterna, dvs Hans Ruin, vill avfärda motståndarna med samma arrogans.

Nyttig debatt

Det är nyttigt med en bok som Jersilds och det är nyttigt med debatter mellan de två kulturerna. Man får hoppas att varje stridsomgång ändå för de båda sidorna litet närmare varandra. •

Andra aspekter på Jersilds bok ges i Fichtelius anmälan som kommer att publiceras i Läkartidningen inom kort.

Lauras ansikte tecknat i en spännande intrig

Staffan Seeberg. **Lauras ansikte**. 318 sidor. Stockholm: Bonnier Alba, 1997. Pris 250 kr. ISBN 91-34-51837-1.

Centrum för berättelsen om »Lauras ansikte» är ett sommarhus och en familjekrets i Arild, vid foten av Kullaberg, där Johan Torsson – JT kallad – i sin ungdom är gäst i det Bergmanska hemmet. Det är också på Kullaberg som kulmen utspelas, händelsen som inleder Lauras gåtfulla försvinnande.

När JT vårdas på sjukhus för en sjukdom som kan för-

väntas ta hans liv, besöks han av Nils Bergman vilken får höra den slutliga förklaringen till Lauras försvinnande. Nils Bergman har då redan av en tillfällighet kommit åtminstone en del av gåtans lösning på spåren, när han under en sentimental resa besöker Pension Klithøj i Danmark, där han och hans hustru bott under sin unga kärleks heta tid. I matsalen ser han oväntat en rad tavlor av vännen JT och skönjer på dem bland molnen Lauras ansikte och under det en erigerad manslem, bägge som fixeringsbilder. Han förstår att JT har varit där och att han haft ett förhållande med Laura – men ännu är vägen lång till gåtans lösning.

Intressant berättarteknik

Läkaren och författaren Staffan Seeberg, som efter några romaner slog igenom på allvar 1970 med den lovprisade »Vägen genom Vasaparken», har med framgång fortsatt sitt författarskap – även om han av obegriplig anledning saknas i min upplaga av »Litteraturhandboken», ett öde som han utan andra jämförelser, delar med en annan flitig läkarförfattare, lappmarksdoktorn Einar Wallquist.

Staffan Seeberg använder gärna en teknik där berättelser flätas om varandra, i tid och i rum, och gör det också nu. I »Lauras ansikte» låter han konstnären Johan Torsson, »ett romantiskt geni», och revisorn Nils Bergman, »en sentimental

romantiker» – två jämnåriga kontraster, växelvis berätta historien om Lauras mystiska försvinnande.

Vi får följa Johan Torsson genom hans egna ord intalade på band och genom Nils Bergmans berättelser och detektivarbete, och vi möter den store konstnären genom alla hans kvinnor: »Hillevi i badkiosken. Hon var den första. Alfa – Lillemor. Hon var den sista. Omega.» Då är den italienska horan Irena – han döper sin båt efter henne – inte nämnd och inte den liderliga norska konstnärinnan Kari Hedfoss – han får en son med henne – som sedan snabbt försvinner ut i periferin, och inte heller de många andra. Men störst av alla är Laura Santovani, född Nilsson, dotter till en korvkioskägare i Ystad.

Vad boken handlar om är inte fem farliga F, men tre dominerande K: kvinnan, kärleken och konsten. JT:s alla kvinnor och alla kärlekshistorier, kliniskt kyskt på den italienska bordellen, utsägligt och bortom jämförelserna med den oförlikneliga Laura, blandas med reflexioner om kärlek och konst. JT är »den nordiske havsmålaren», berusad lika mycket av havet och molnen som av kvinnan, av horisonten som »gränslinjen mellan två oförenliga element». Han undrar »kanske är Laura och jag just sådana».

Obefogad kritik

Dagspressens kritik har inte varit alldeles vänlig. Man har tyckt sig finna för mycket manligt pubertetstänkande om kvinnan och en schablonartad konstfilosofi. Jag tycker nog att man tagit till i överkant.

Han diskuterar ur flera synvinklar och i ljuset av modern kunskap den urgamla frågan om arv och miljö. Han fortsätter med att utreda den fascinerande frågan om språket inom oss. Mycket inom den senaste forskningen talar för att vi har ett »medfött» språksinne, att våra hjärnor från födseln är programmerade för att utveckla ett språk, att vi är utrustade med en biologiskt given grammatikalisk förmåga, allt enligt den kände språkforskaren Chomsky. Detta har styrkts inte minst genom kunskapen om att helt döva barn utvecklar sitt teckenspråk – som är ett fullvärdigt språk – vid alldeles samma ålder och kroppsliga utveckling som barn, som talar på vanligt sätt.

Jersild behandlar också medvetandet och hjärnans funktioner, fria viljan och frågan om vi är genernas fångar, en viktig del i miljö-arv-frågan. Slutligen ägnar han ett kapitel åt en diskussion om etik och moral, som börjar med det basala konstaterandet att det idag så populära etikbegreppet används utan klar definition och utan att skiljas från vad vi menar med moral.

Nya studier om människans ursprung

Det är en intressant essä som Jersild skrivit, och den mottogs också från början mycket positivt av kritikerna. Den redogör för ett stort antal nya studier om människans ursprung och utveckling, som individ och som samhällsmedborgare. Han säger sig inte vilja plädara för någon oreserve-

Historien om skapande konstnärer känner många exempel på omätliga kvinnokarlar; Pablo Picasso och George Simeon för att bara nämna några. Låt vara att dessas erotiska historier kan betecknas som pubertetsmässigt enkla, verklighet har de ändå varit, och JT befinner sig alltså i gott sällskap.

Staffan Seeberg är en utomordentlig stilist och vet att fläta en underhållande och spännande historia, det har han gjort förr, och det gör han i sin nya bok »Lauras ansikte». •

Den diktande ministern

Claes Andersson. **En lycklig mänska.** 71 sidor. Stockholm: Bonnier Alba, 1996. Pris ca 150 kr. ISBN 91-34-51942-4.

Man blir glad när man läser Claes Anderssons nya diktsamling »En lycklig mänska». Man känner att man själv kan bli just en lycklig människa om man accepterar sin ålder, sin situation, sitt liv.

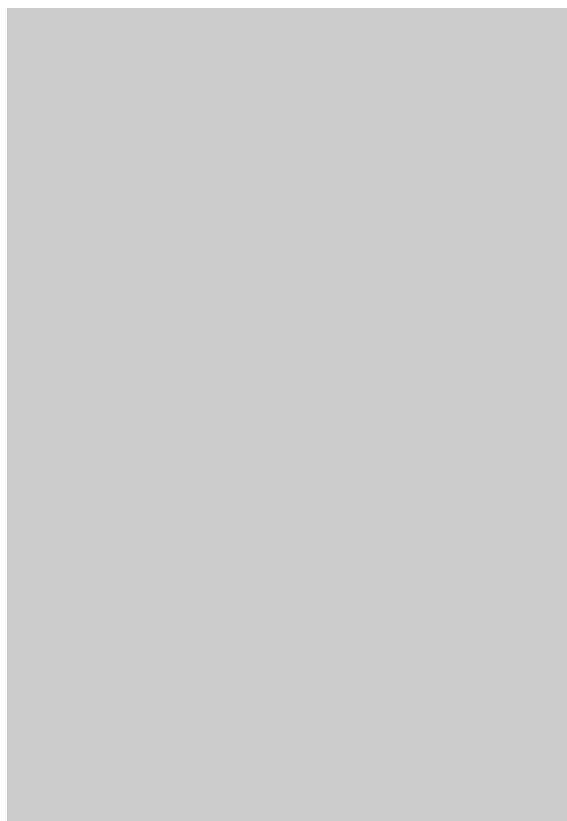
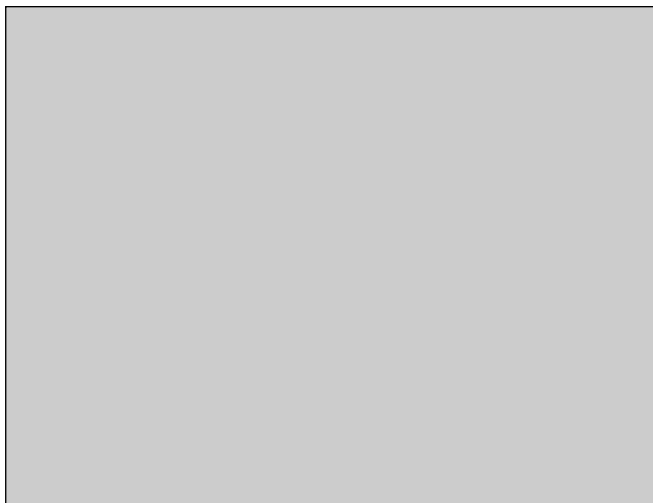
Kulturminister i Finland

Det är nu fem år sedan jag skrev om Claes Andersson under rubriken »Den skaldande partiordföranden». Han har fortsatt att dikta och givit ut tre nya diktsamlingar under 90-talet – skillnaden idag är att han nu inte endast är partiordförande utan också statsråd, kulturminister, i Finland.

Musikaliskt eko mer än medicinskt

Denna förskjutning i hans vardagliga uppgifter har fjärrmat honom från medicinen. Ännu i början av 90-talet hade han regelbunden patientkontakt. Det skulle förvåna mig mycket om hans nuvarande uppgifter gav honom sådana möjligheter, och man märker i dikterna, där man tidigare kunde finna betydande inslag av medicin, att nu är det endast några kvarglömda facktermer som tränger igenom: »den systoliska pulsvågen», »hjärtat i sitt pericardium».

Claes Andersson har alltid haft många strängar på sin lyra, radikalism, politik, medicin, psykiatri och analys, poesi och – något som kanske märks mer nu än tidigare – musik. Han är jazzmusiker, pianist, och har nu under rubriken »Några dagar och nätter i Kuhmo» en svit

dikter om och med musik. Det bör sägas att Kuhmo är en av de många orterna i Finland med musikfestival, sedan 1970 hålls här årligen en kammarmusikfestival, vilket ger ett tydligt eko i hans poesi med många sköna musikaliska fraser:

»Som det här adagiot din höfts gamba, du är ett naket djur, du rör mig så, som vore jag här i dig, innerligen.»

eller:

»Vissheten om den utomvärldsliga verkligheten är flyktig. Den visar sig då en solstråle i exil råkade träffa harpans metallbåge.»

Versen är obunden och orimad men flyter naturligt, smidigt. Man känner skaldens musikalitet. Han börjar med att tala om att han är äldre, åter i musikaliskt sammanhang :

»Varför skulle inte Johann Sebastian Bach vara god nog också denna min 59. sommar.»

Men »åldrandet» accepteras och upplevs naturligt, som i dikten »positive thinking» där han talar om att:

»Hösten är min årstid, avklarningens, besinningens.»

men samtidigt konstaterar han att:

»Min potens och mina tankar har aldrig varit bättre, allt med slutsatsen Jag är en lycklig mänska.»

Han ser livet som en gåva:

»Livet skänkte oss allt och tog det tillbaka, det vi har är belånat.»

Vi delar det med andra:

»Jag fanns ombord på passagerarfärjan då den försvann i djupet.»

Psykoanalytikern går gärna under jorden, ned i det omedvetna:

»I det underjordiska är jag mera jordisk mera synsk. Jag sår hopp, skördar syner, sår vår skördar höst. Sår kärlek och har kärlek åter.»

Ett sista anslag, ett slutligt akord – kärleken:

»Ja, kärlek är det som inte tar slut. Några kärleksnätter blev jag du, vi gick upp i rök och brann. Våra möten minns jag med mitt kön, min mun, med mina rastlösa händer.»

Läs Claes Andersson och bli »En lycklig mänska»! •

Recensent: Professor Lars Erik Böttiger, Saltsjö-Boo.